

Kai kurie Al Būnio talismanijos ypatumai

INA KISELIOVA-EL MARASSY

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

ina.kiseliova@gmail.com

Pasauliniu mastu sparčiai gilėjant ezoterizmo fenomeno studijoms, vis daugiau dėmesio skiriama islamo misticizmui. Tai dviguba pažanga, žinant faktą, jog ilgus šimtmečius dėl įvairių priežasčių akademiškai (ir neakademiškai) buvo marginalizuotas tiek islamas, tiek – juo labiau – ezoterizmas (ar *vice versa*). Naujai ir žymiai didesniais mastais pagaliau iškyla tik paraštėse minėti žymių islamo mistikų vardai: Zul Nūnas al Misris, Al Kurtubis, Suhravardis, Al Būnis, Ibn Arabis ir kiti. Ir jei anksčiau šie vardai retkarčiais nuskambėdavo išskirtinai tik su sufizmu susijusiuose kontekstuose, tai dabar – išsiplėtus konceptualioms ir istorinėms priegoms – jau kalbame apie islamo ezoterizmo ir okultinių mokslų sąveiką, arba, kitaip tariant, teurginio instrumentarijus ir Dievo veikimo / „įveikinimo“ problematiką.

Neabejojant dėl glaudžios islamo okultinių mokslų ir sufizmo sąveikos, akademinis dėmesys krypsta ir į ilgai demonizuotus sufijų veikalus. Vienas iš jų aptarimas šiame straipsnyje – Al Būnio *Šams al-ma'arif* („Gnozės saulė“), pagarsėjęs kaip uždraustasis viduramžių *grimuaras*, šiandienos ezoterizmo tyrinėjimų šviesoje veikiau besiprašęs būti vadinamas islamo misticizmo enciklopedija. Straipsnyje bus sutelktas dėmesys į Al Būnio veikale vyraujančias slaptaraštinės formos, gilinamas į jų struktūrą bei reikšmes. Paaiškės, kad Al Būnio talismanija yra glaudžiai susijusi su Dievo vieneties doktrina, orientuota į Dievo ar Jo patikėtinių veikimą, tad negali būti suprantama pagal vakarietišką magijos apibrėžimą ir juo labiau – su ja tapatinama.

Esminiai žodžiai: sufizmas, okultiniai mokslai, magija, teurgija, talismanija, Al Būnis, islamo filosofija.

Ankstesnėse publikacijose¹ jau esu kalbėjusi, jog būtina atkreipti dėmesį į sinkretines

1 Kiseliova-El Marassy, I. (Ne)suprastasis islamo ezoterizmas: sufizmas ir kitos ezoterinės islamo srovės. *Ezoterizmo fenomenas. Tarp Rytų ir Vakarų*, sud. A. Beinorius. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 80–99.; Kiseliova-El Marassy, I. Okultiniai mokslai, filosofija, teurgija: talismanijos apraiškos Suhravardžio išrakizme. *Sovijus*, T. 11, Nr. 1. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2023, p. 73–84.

islamo ezoterizmo šaknis, įsivagojusias net tik Mesopotamijos, Egipto, Indijos, Persijos ar senovės Graikijos, bet ir žymiai ankstesnių – mums menkai pažįstamų – kultūrų ir civilizacijų dirvose. Niekam nekyla dvejonų, jog tūkstantmečiais prieš islamo ar apskritai – vienetinio Dievo – atsiradimą, visame pasaulyje buvo paplitusios okultinės praktikos, nukreiptos į kažką „anapus“, „nečia“, „aukščiau ar žemiau“ esamosios būties.

Antgamtinių būtybių šaukimasis, bendravimas su mirusiųjų sielomis, pakitusios sąmonės būsenos, garsai ir ženklai iš „kitų“ dimensijų, įvairios maginės inskripcijos, simboliai ir piešiniai buvo natūrali žmogaus bendravimo su jį supančiu transcendentiniu pasauliu dalis, mistinių jėgų šaukimosi priemonė. Atsiradus monoteistinėms religijoms, šis santykis iš esmės pasikeičia – kadangi pasaulis yra sukurtas Dievo ir tik Jam pavaldus, senąsias pagoniškas praktikas išstinka dvejopas likimas: jos tampa draudžiamos, arba tiesiog modifikuojamos ir pritaikomos prie vienatinio Dievo doktrinų. Taigi ir islamo kontekste toli gražu ne visa, kas siejasi su ikiislaminiu tradicija, turi būti siejama su juodąja magija. Anaipol, okultinių praktikų integravimas į islamo ezoterinę sistemą sukuria tokią išpažinimo formą, kur kiekvienas (neva „maginis“) simbolis suteikia gilesnę prasmę, priartina Dievo regą ir suaktyvina Jo veikimą. Sufijus, skirtingai nei daugelio tradicijų magas, kontempliuodamas Dievą, šaukiasi ne piktųjų dvasių, numirėlių ar blogio jėgų, o vienojo Alacho. Taigi neatsiejamas nuo koraninių principų bei vienovės doktrinos (*tawhīd*) ir okultinis sufijų instrumentarijus.

Antra, nereikia pamiršti, kad prieš XII a. suklestintai mistinei sufijų minčiai, islamo pasaulyje jau buvo užmegztas glaudus ryšys su graikų filosofija, gamtos mokslais. Neatsitiktinai islamo mąstytojai perima suvokimą, kad ryšys tarp žemiškojo ir dangiškojo pasaulių yra ne tik semiologinis, bet ir priešastinis, tad transcendencijos ir imanencijos atskirtis čia negali egzistuoti – viskas yra integralu ir susiję. Būtent Viduramžiais įvyksta esminė okultinių praktikų ir filosofinės minties akcentų kaita: jei nuo VIII iki

XII a. okultinės praktikos daugiausia buvo siejamos su gamtos filosofija, pabrėžiant iš graikų perimtus priežastingumą ir ženklų pažinimą kaip pagrindinius maginio veiksmingumo principus, tai XIII a. okultinės praktikos jau plačiai integruotos į mistines-filosofines sufijų doktrinas. Magijos ir okultinių mokslų vidinė reikšmė (*bāṭin*) yra nebe gamtos daiktų (mineralų, augalų ir gyvūnų) okultinės savybės (*hawāṣṣ*), o subtilių tikrovės lygmenų (*laṭā'if*) galios, pasireiškiančios kaip kosminiai principai (raidės ir dieviškieji vardai) arba kaip vidiniai žmogaus gebėjimai (širdis, siela, dvasia ir intelektas). Taip iš ikiislaminių tradicijų išsivysčiusios maginės praktikos: talismanų, amuletų, raidžių mokslas (*'ilm al-ḥurūf*) ir gematrija (*ḥisāb al-jummal*) ilgainiui tampa ant neoplatoniško emanacionizmo pagrindo išaugusios islamiškojo sufizmo kosmologijos, epistemologijos ir ontologijos dalimi.²

Al Būnis: misticizmas biografijoje ir kūryboje

Keičiantis islamo okultinių mokslų raidos etapams, t. y. okultinėms praktikoms tapus išrinktosios grupės – sufijų – prerogatyva, priemone sielai transcendentuoti, dvasiniu katalizatoriumi ryšyje tarp Dievo ir jo tarno (sufijaus), išskyla ir filosofo, matematiko, sufijaus Achmado Al Būnio (*Aḥmad al-Būnī*, m. 1225) mistinė mintis, kur išskirtinis dėmesys tenka talismanijai – talismanų mokslui arba mokslui apie talismanų gamybą. Prieš pereinant prie talismanų ir talismanijos aptarimo

² Kiseliouva-El Marassy, I. Okultiniai mokslai, filosofija, teurgija: talismanijos apraiškos Suhpravardžio išrakizme. *Sovijus*, T. 11, Nr. 1. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2023, p. 75.

sufijų filosofijos kontekste, turime atsigręžti į skandalingojo veikalo *Šams al-ma 'arif* autorių, Lietuvoje dar mažai kam žinomą Al Būnį, bet jau puikiai pažįstamą naujosios pasaulinės islamistikos diskursuose (Liana Saif, Noah Gardiner, Matthew Melvin-Koushki, Emilie Savage-Smith).

Al Būnio *Šams al-ma 'arif* islamo pasaulyje lig šiol garsėja kaip *grimuaras* – užkeikimų, dvasių šaukimosi ir mistinių įrašų vadovėlis, siejamas su tuo, kas Vakaruose suprantama kaip magija. Abejotina autorystė, sunkiai suprantamos kriptogramos, slapti kodai ir neįskaitomi vardai – Al Būnio veikalas, regis, išties nusipelnęs šio „titulo“, juolab kad jis lig šiol vertinamas kaip pavojingas ir socialiniu, ir religinės teisės, ir soteriniu požiūriais. Ar tikrai, kaip teigia viduramžių specialistas Richardas Kieckheferis, magijos knyga neišvengiamai yra ir magiška knyga? Šiuo atveju – ar tikrai magijos? Ir tik tuomet – ar magiška? Šiuos klausimus netrukus aptarsime.

Bet pirmiausia reikia pasigilinti į autoriaus ir autorystės problemą, kurią atidžiausiai šiuo metu sprendžia amerikietis islamistas Noah Gardineris, surinkęs bemaž gausiausią Al Būnio biografinių duomenų kolekciją ir net radęs jo kapą bekrasėje Kairo *qarafa*je („Mirusiųjų mieste“ ar tiesiog Kairo kapinėse).

Al Būnio biografija – gana miglota. Tiksliai nežinoma jo gimimo data, bet *nisba* (priskiriančioji galūnė) Būnį nurodo, kad jis buvo kilęs iš Būnos miesto Alžyre, Ifrikijoje (dabartinė Anaba). Gerai žinoma, kad XIII a. Andalūzija, Ifrikija ir Magrebas turėjo gan prieštarinę mistinių mokymų tradiciją, tad Rytuose to meto sufijams politinės sąlygos buvo žymiai palankesnės. Ne-

nuostabu, kad ir Al Būnis patraukė tuo keliu, persikeldamas į Egiptą, Kairą. Įdomu tai, kad sunkiai randamuose Al Būnio biografijos liudijimuose kaip jo mokytojas nurodomas Al Mahdavis (*Al Mahdawī*, m. 1224), sufijų centro Tunise šeichas, kartu buvęs ir Ibn Arabio mokytojas. Kol kas nerasta jokių patvirtinimų, kad Al Būnio ir Ibn Arabio keliai būtų susitikę, bet galima numanyti, kad abu mąstytojai žinojo apie vienas kito egzistavimą ir idėjas, juolab kad Ibn Arabio filosofija tam tikrais aspektais išties atrodo kaip būniškojo ezoterinio mąstymo tąsa.

N. Gardineris skelbia nemažai surinktos medžiagos apie Al Būnio žinomumą tarp to meto Kairo sufijų. Įprastuose mistikų susirinkimuose, vykusiųose išskirtinai garbingoje vietoje – *qarafa*je arba senosiose Kairo kapinėse, buvo klausomasi Al Būnio pamokslų ir skaitomi jo raštai. XIII a. Kairo *qarafa* buvo išskirtinė socialinių ir religinių mainų vieta, kur greta tiesiai ant kapų įsikūrusių nuskurdėlių pamokslus skaitė žymiausi to meto šeichai ir susibūrimus (*madžlisus*) rengė garbiausios sufijų *tarikos* (brolijos). Kuklūs įrašai byloja, jog Kairo gyventojai Al Būnį laikė šventuoju ir jis buvo garbinamas net praėjus keliems šimtmečiams po mirties. Daugumoje viduramžių rankraščių, titulinuose puslapiuose prieš jo vardą vartojami įvairūs garbūs titulai (šeichas, imamas, *Šihāb ad-Dīn* („religijos liepsna“), *Muḥyiddīn* („religijos gyvastis“) ir t. t. Nors įėjimas į *qarafa* šiuo metu draudžiamas, visai neseniai pavyko asmeniškai įsitikinti, jog piligrimais vis dar traukia lankyti sufijų kapų ir rengia ten apeigas, tad visai tikėtina, kad slaptuose rateliuose Al Būnis garbinamas ligi šiol.

Amerikos universiteto Kaire islamistas Saiyadas Nizamuddin Ahmadas savo

paskaitose dažnai reiškia nuostabą, kodėl tokiu metu, kai musulmonai buvo tarsi apsėsti biografinių žodynų rašymo, apie Al Būnį beveik neįmanoma rasti jokios informacijos. Viena iš prielaidų – jog dėl sufiškojo mokymo slaptumo Al Būnis tiesiog laikėsi santūrumo principo ir siekė, kad nebūtų pavišintos jokios jo biografinės detalės. Atsižvelgiant, į, rodos, labai didelį jo populiarumą savo laiku, tiesiog neįmanoma patikėti, kad tokio garbaus mokytojo laidotuvės Kaire apsiėjo be jokio atgarsio, o jo šlovė iškilo tik po jo mirties, pradėjus perdirbinėti ir demonizuoti jo didįjį veikalą.

Corpus Bunianum

Ne mažiau miglota ir Al Būnio veikalų atsiradimo bei paplitimo schema. Lig šiol mokslininkai nurodo 40–70 kūrinių, kurie galėtų būti priskiriami šiam autoriui, bet dėl autorystės ir autentiškumo kyla labai daug klausimų, galiausiai labai apimliai sumažinančių šį skaičių.

Leideno universiteto rankraščių tyrinėtojas Janas Justas Witkamas neseniai sukūrė terminą *Corpus Bunianum*, apibūdinantį chaotišką būniškosios medžiagos gausą, išlikusią rankraščiuose. Iš esmės šis terminas tiesiog aprėpia didžiulius okultinių raštų rinkinius, kurių autorystė labai ginčytina. Pats Witkamas teigia, kad *Corpus Bunianum* yra: „Kelių kartų praktikuojančių magų, kurie tvarkė Al Būnio darbus ir mintis [...], tikriausiai maišydami juos su savo pačių darbų elementais, darbo rezultatas.“³

3 Witkam, J. J. *Gazing at the Sun. Remarks on the Egyptian Magician Al Būni and his work*. Prieiga per internetą: <http://www.islamicmanuscripts.info/preprints/preprints/Witkam-2007-Buni.pdf>

Dėl labai skurdžių biografinių faktų ir dėl itin gausios su Al Būniu siejamos medžiagos, dažnai vartojamas pseudo Al Būnio vardas, nurodant į labai abejotiną autorystę.

Jau minėtasis N. Gardineris, remdamasis išimtinai tik rastais originaliais rankraščiais, Al Būniui iš viso *Corpus Bunianum* užtikrintai priskiria tik 5 veikalus, pabrėždamas labai glaudų turinio tarp veikalų persipynimą. Remiantis įvairiomis prielaidomis ir sudarant labai glaustą *Šams al-ma'ārif* raidos schemą, labiausiai tikėtinas variantas galėtų būti toks: egzistavo bent trys pirminio veikalo variantai arba trumpoji, vidutinė ir ilgoji redakcija, po kurių *Šams al-ma'ārif* ima prarasti vis daugiau autentiško turinio, nes perrašinėtojai knygą perdaro, papildo ir savo nuožiūra atlieka pakeitimus. Dėl mistinio ir profanui sunkiai suvokiamo turinio viduramžių perrašinėtojams knyga atrodo kaip tikras *grimuaras*, kurio nevengiama papildyti vis naujai atsirandančiomis magijos praktikomis, neturinčioms nieko bendro su islamu ar jo doktrinomis. Nuo XVII a. šis procesas taip įsibėgėja, kad naujausi knygos variantai jau vargiai turi kokias sąsajas su Al Būnio idėjomis ir veikalu, amžininkų laikytų sufizmo vadovėliu. C. Hamėsas „Islamo enciklopedijoje“ (*Encyclopaedia of Islam, The Third Edition*) pažymi, kad nuo XX a. pradžios pasipila dešimtys naujausių leidimų, daugiausia iš Kairo ir Beiruto, kurių turinys nebeturi nieko bendro su Al Būnio veikalu, išskyrus pavadinimą. Kokios priežastys lėmė tokią knygos transformaciją?

XIV–XVI a. Al Būnio kūriniai cirkuliavo tam tikrame tarpregioniniame intelektualiniame tinkle – į šiaurę ir rytus nuo

Sirijos, mameliukų užimtuose regionuose, Osmanų imperijos valdose. Dauguma *Šams al-ma 'arif* perrašinėtojų save įvardijo kaip sufijus, prieš savo vardą nurodydami žodį „fakyras“ (*faqīr*) ar panašius asketą, mistiką žyminčius titulus. Be abejo, tokio karingo meto aristokratiją ir politinius veikėjus žavėjo bet koks mokslas, galintis nuspėti, iš-pranašauti ateities įvykius, tad perrašinėtojai nevengė egzotizuoti, pildyti ir savaip interpretuoti Al Būnio idėjas. Patikimai sukonstruotas gydomas ar gynybinis talismanas Stambulo dvare galėjo garantuoti šlovę ir turtus jo gamintojui, tad talismanijos menas ne tik dėl dvasinių, bet ir dėl praktinių priežasčių masinio viduramžių mokslininkus, mistikus ir filosofus. XVI–XVII a. Osmanų imperijoje tampa itin populiarūs ne tik talismaniniai žiedai, pakabukai, sagtys, diržai, bet ir marškiniai, šalmai bei skydai, išpuošti įmantriomis kriptogramomis (*wafq*⁴).

Derėtų prisiminti ir tai, kad viduramžių islamas garsėjo griežtomis inkvizicinėmis nuostatomis – greta jau pasmerktojo su Tiesa susitapatinusio Haladžo, myriop nuteisto Suhrovardžio ir kitų, „magui“ Al Būniui irgi turėjo grėsti visuotinis pasmerkimas. Ar pagal ugningąjį pamokslininką ir teologą Ibn Taimiją (Ibn Taimīya, m. 1328), Al Būnis nebuvo „velnių pavergtas žvaigždžių garbintojas“? Ar Ibn Chaldūno (Ibn Khaldūn, m. 1406) teiginys, esą, nepaisant religinių požymių, okultinis literatūros mokslas yra

burtininkavimo (*sihr*) forma ir pažeidžia Dievo įstatymus, nebuvo taikomas Al Būnio idėjoms? Teoriškai – taip, bet praktika rodo ką kita, nes pasaulio bibliotekose taip ir liko šimtai nesudegintų jo knygos kopijų. Galima tik spėlioti, kad Al Būnis arba gyveno labai palankioje politinėje terpėje, arba originalūs jo veikalai neatrodė tokie demoniški, kokiais ilgainiui tapo.

Istoriškai gan patraukliai atrodo pirmasis variantas, bet pažvelgus į knygos turinį, niekaip negalime atmesti ir antrojo. Pagal jau išanalizuotus rankraščius matyti, kad XIII a. *Šams al-ma 'arif* skirtas išskirtinai okultiniams klausimams, ką aiškiai įžangoje nurodo ir pats autorius: „[...] okultinių galių valdymo paslaptys ir paslėptų jėgų pažinimas“⁵, tuo pačiu perspėdamas neatskleisti knygos tiems, kurie negebūs suprasti joje aprašomų paslapčių.⁶

Po įžangos ir turinio, 40-yje *Šams al-ma 'arif* skyrių Al Būnis pristato sistemą, kaip abėcėlės raidės siejamos su įvairiomis metafizinėmis ir (arba) kosmologinėmis esybėmis – Korano simboliais, planetų sferomis, keturiais elementais (oras, žemė, vanduo, ugnis) ir t. t. Kiekviename skyriuje pristatoma konkreti būniškosios talismaninės sistemos dalis – pradedant nuo arabiškų raidžių, Korano surų, koraniškosios kalbos nepakartojamumo, Dievo vardų, ir tęsiant Zodiako ženklų aiškinimu, skaičių mokslu,

4 *Wafq* (dgs. *awfāq*), liet. „junginys“ – tai rašytinis raidžių ir skaičių tinklėlis, naudojamas kaip talismanas. Juose, pagal *abjad* skaitines raidžių vertes, sudaromos tam tikros skaičių sistemos, panašios į magiškuosius kvadratus. Kadangi Al Būnio vafkai tiesiogiai nesiejami su matematika, juos tikslingiau vadinti tiesiog kriptograminėmis lentelėmis.

5 *Al-Būnī, A. Šams al-ma 'arif*. Beirut: Dār al-Kutub al- 'Ilmiyah, 2006, p. 6.

6 Cituota Gardiner, N. *Forbidden Knowledge? Notes on the Production, Transmission, and Reception of the Major Works of Ahmad al-Būnī*. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/280580670_Forbidden_Knowledge_Notes_on_the_Production_Transmission_and_Reception_of_the_Major_Works_of_Ahmad_al-Buni

materialaus ir dvasinio pasaulio tarpusavio sąveikos aiškinimais. Įdomu tai, kad Al Būnis daug kur įvardijamas kaip matematikas, nes jis visatos santvarką aiškina per skaičius – pagrindinį daugelio mokslų (astrologijos, chemijos) veiksnį, tik tas skaičius visuomet išvedamas / suvedamas iš / į Dievą. Dievo vardo kartojimas ir pamaldžių frazių gausa irgi suponuoja, kad veikalas išimtinai orientuotas į islamo Alachą.

Al Būnio teigimu, talismanuose naudojamų tam tikrų geometrinių formų, skaičių ir raidžių kombinacijos turi magišką poveikį ir gali pakylėti į aukštesnius pažinimo bei būties lygmenis. *Šams al-ma'arif* arabų abėcėlės raidės siejamos su hierarchine ir emanacine visatos struktūra, kurią nustato Dievas. Tobulas raidžių ir dieviškųjų vardų pažinimas suteikia gebėjimą mobilizuoti jų atitikmenis dangiškoje bei žemiškoje sferose ir pasiekti magiškų efektų, todėl iš raidinių bei skaitinių kombinacijų, schemų ir kodų sudaryti talismanai ne tik įgauna ypatingą metafizinę svarbą, bet ir aiškiai reprezentuoja tam tikras sufiškas ontologines bei kosmologines kategorijas, siejamas su emanacine visatos hierarchija. Kad išryškėtų į Dievą orientuotos Al Būnio talismanijos legitimumas, verta prisiminti, kokie yra pagrindiniai islamiškojo talismano konstravimo principai.

Esminiai islamiškojo talismano konstravimo principai

Talismanas (*tillasm*) sufizme – pagrindinis žmogaus ryšio ir sąveikos su transcendencija instrumentas, aprėpiantis esmines sufijų plėtotas slaptaraštines formas: ezoterinę Korano egzėgežę, raidžių mokslą, numerologiją ir gematriją, fiziniame talismano

pavidale reiškiančiomis sudėtinės / papildomas maginio instrumento dalis, o sufijų filosofijoje – daugiabriaunius ontologinius, metafizinius ir epistemologinius simbolius, metaforas ir kitas vidines (*bātin*) prasmes.

Išskiriamos tokios legitimųjų talismanų inskripcijų kategorijos⁷:

- Korano eilutės (ypač suros „Aušra“ ir „Žmonės“, „Visiškas atsivadavimas“, suros „Atveriančioji knyga“ įžanginiai ajatai ir žymusis „Sosto ajatas“ (*ayat al-kursi*));
- ištraukos iš hadisų;
- Dievo vardai (*'asmā'u llāhi l-ḥusnā* „gražiausieji Dievo vardai“, randami Korane ir hadisuose. kurių skaičius tradiciškai siekia 99)
- pranašo Muchamedo ir jo bendražygių vardai;
- magiškos raidės (dažniausiai tai „slaptingosios Korano raidės, pasirodančios 29 Korano surų pradžioje (*al ḥurūf al-muqatta'a*))
- maginiai kvadratai (dažnai siejami ir interpretuojami pagal atitinkamas raides, grupuojami pagal tam tikrus kosminius / astrologinius atitikmenis);
- astrologiniai simboliai ir kt.

Kiekvienas fizinis daiktas ar aktas žemėje yra Transcendencijos atspindys, todėl kosmoso principai suvokiami per raides, jų skaitines vertes ir atitinkamas sferas bei ypatybes – pagal tai konstruojamas ir į Alachą nukreiptas talismanas. Arabų kalbos raidės – tai kosminiai instrumentai. Kiekvieną jų turi savo svarbią ezoterinę reikšmę, pavyzdžiui,

7 Kiseliova-El Marassy, I. Okultiniai mokslai, filosofija, teurgija: talismanijos apraiškos Suhravardžio išrakizme. *Sovijus*, T. 11, Nr. 1. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2023, p. 77.

pirmoji arabų abėcėlės raidė *alif* nurodo į transcendentinį Sostą (*Al 'Arš*), *dal* – Jupiterį, *mim* – Muchamedą, Dievo Pranašą. Kiekviena iš jų siejama su konkrečia savaitės diena, planeta, Dievo vardu; kiekviena turi savo paskirtį – gydyti, ginti, nešti pergale, skleisti harmoniją ir t. t. Al Būnis teigia, kad gebėjimas įminti raidžių paslaptis ir jas instrumentaliuoti priklauso nuo sielos išsilaisvinimo iš fizinio prieraišumo. Tokiu ypatingu keliu eina tik gnostikai – žinantieji, – kurie geba atitrūkti nuo juslinio pasaulio ir apvalyti sielą nuo materialijų dalykų. Raidžių paslaptis ir galias pažinęs sufijus apakinamas tokio Žinojimo, jog apie tai gali kalbėti tik slėpinių kalba – simboliais.

Būnio talismanas

Glaustai susipažinę su pagrindiniais sufiškojo talismano konstravimo principais ir remdamiesi *Šams al-ma`ārif* pavyzdžiais, galime suimprovizuoti būniškąją jo gamybą, kad galutinai paaiškėtų jo legitimumas islamo kontekste. Apsauginis ir laimę nešantis talismanas paprastai siejamas su Jupiteriu, tad, kaip jau žinome, su raide *dal*. *Dal* – žemės raidė, o jos skaitinė vertė – 4. Tačiau jei suskaičiuotume atskirus raidės dėmenis $d - a - l$, gautume dar tris skaitinius vienetus: *dal* (skaitinė vertė – 4), *alif* (skaitinė vertė – 1), *lam* (skaitinė vertė – 30). Galutinis skaičius – 35 ($4 + 1 + 30$). Taigi talismaninis kvadratas būtų konstruojamas skaičiaus 35 pagrindu. Pridėjus atitinkamus Dievo vardus (pvz., *Al Muhaymin* (*Saugotojas*), *Al Hafiz* (*Gynėjas*) ir užrašius šią schemą ant konkretaus daikto, esant palankiam Mėnuliui, jis – per sujudinimą Dievo veikimą – įgis prašomą galią.

Iš pavyzdžio matyti, jog talismano gamybos procese neveikia jokios jėgos, išskyrus nukreiptąsias į Dievą. Iš esmės tęsiama dar Džabiro Ibn Hajano (*Jābir ibn Ḥayyān*, m. 815) mintis, jog tikrosios visa ko savybės – mineralų, augalų, gyvūnų, žvaigždžių ir sielų – yra paaiškinamos ir instrumentalizuojamos per raidžių pusiausvyrą (*mīzān al-ḥurūf*), nes raidinės ir skaitmeninės daiktų reikšmės yra neatsiejamos nuo jų esmės ir prigimties. Vadinasi, tiksliai jas nustačius, tas prigimtis galima paveikti. Svarbiausia – jog tai veikia tik visa ko Kūrėjo ir Visagalio žinioje.

Visgi Al Būnio patarimai gali sukelti ir rimtų abejonių – ypač tose vietose, kur aprašoma talismanija žemiškaisiais klausimais: ką daryti, kad tave pamiltų moteris, kaip išgydyti karščiavimą, kaip sunaikinti savo priešą ir pan. Tokių paragrafų pabaigoje Al Būnis nuolat įspėja, jog visi veiksmai bus vertinami Teismo dieną ir kad jais užsiimdamas profanas gali sulaukti priešingo rezultato – išsišaukti blogąjį džiną ar patį šaitaną. Galima numanyti, kad, aprašydamas talismanų poveikį, Al Būnis tiesiog bando sistematizuoti jų veikimą, pateikdamas teorinius pavyzdžius. Dominuojančios nuorodos į šios knygos draudimą neįgudėliams darsyk patvirtina, kad jos turinys buvo skirtas tik išskirtiniam – sufijų – ratui. Tai ypač liudija tyčinės klaidos, akivaizdžiai paliktos norint apsaugoti knygoje skelbiamas žinias ir išlaikyti slaptumą. Al Būnis veidrodiniu principu „apverčia“ kriptogramas, vartoja klaidinančius terminus, pvz., *mutallaṭ* – „trikampis“, nurodydamas ne į geometrinę figūrą, o į talismaninę lentelę / tinklėlį (3×3).

Dievas ir Jam pavaldžios dvasinės būtybės

Al Būnio mąstyme išryškėja ir tarpininkų tarp žemiškojo ir dangiškojo pasaulių aktyvumas, o jį galima klaidingai suprasti kaip tamsių jėgų kvietimąsi. Šią prielaidą paneigia pats autorius, aiškiai juos įvardydamas kaip angelus, džinus ir kitus *rūhāniyyāt* („dvasines galias, jėgas“) – pabrėžtinai tik kaip Dievui pavaldžias būtybes, magiškus veiksmus atliekančias tik Jo valia ir veikiančias per kosminę raidžių schemą bei jos korianiškuosius atitikmenis. „Pažymėtina, kad ankstyvuosiuose magiškuose tekstuose iš esmės laikomasi neoplatoniškosios *rūhāniyyāt* ontologijos, teigiant, kad tai yra astralinės valios jėgos, veikiančios astralinėmis emanacijomis. Tačiau XIII a., suklestėjus sufizmui, *rūhāniyyāt* samprata iš esmės transformuojasi: anksčiau sietos su dangaus pasauliu, kur veikia žvaigždės ir planetos, galios, dabar jos priskiriamos dvasinėms jėgoms, kylančioms iš transcendentinių dimensijų, arabiškai vadinamų *ghayb* („paslėptas“) – tikruoju žinojimu ir realijomis, kurių tiksliai prigimtį žino tik Dievas“.⁸

Taip darsyk pasitvirtina schema, pagal kurią ankstesnis okultinių veikinių ir instrumentų priskyrimas astrologijai ir gamtos filosofijos patiria konceptualų virsmą ir susimaišo su religinėmis filosofinėmis sufizmo idėjomis, o okultiniai instrumentai ir jų atributai jau betarpiškai siejami su vienatinio Alacho veikimu ir virsta metafizinėmis teurgijos sąvokomis.

8 Porter, V., Saif, L., Savage-Smith, E. *Medieval Islamic Amulets, Talismans, and Magic*. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/11255688/Amulets_Magic_and_Talismans

Angelai, velniai, džinai ir kitos dvasinės būtybės aptinkamos visame *Corpus Bunianum*, nors specialiai jiems skirtų knygų ar skyrių nėra. Šios būtybės – *rūhāniyyāt* – aptariamoms kaip priemonė tikslui pasiekti. Paprastai jos siejamos su tam tikrais gražiausiais Dievo vardais ir apibūdinamos kaip arabiškų raidžių „tarnai“ ar „vykdytojai“. Šiame kontekste labai svarbi tampa islamiškoji angelologija, nes kiekvienas angelas – tam tikros kūrinių srities valdytojas, visuomet siejamas su konkrečia arabų kalbos raide – unikalia ir nepakartojama. Čia įdomu pastebėti analogiją: vienintelė kalba, kuria apreikštas ir užrašytas Dievo Žodis – Koranas, yra arabų. Ir kaip Korano negalime versti į jokias kitas kalbas, taip ir Al Būnio aprašyti talismanai praras savo galią, naudojami ne arabų kalba. Arba, kaip nesyk pabrėžia autorius, išsiauks nepageidaujamą rezultatą – mažių mažiausiai – džino apsėdimą.

Apeidama, mano manymu, kiekvienam islamistui akivaizdų džinų legitimumo islame klausimą, pratęsiu, jog džinai Al Būnio *Šams al-ma'ārif* užima tarpinę vietą – tiek potencialaus gelbėtojo, tiek potencialaus kenkėjo. Knygoje netrūksta pavyzdžių, kaip priversti džiną tarnauti ar kaip apsisaugoti nuo jo apsėdimo – tereikia sukonstruoti skaičių talismaną pagal džino vardą ar sujudinti konkrečios raidės „tarną“. Ir pastarieji, ir abstraktesnės dvasinės būtybės (greičiausiai žemesnieji angelai ar džinai) yra griežtai surišti ne tik su arabiškais raidėmis, bet ir su Dievo vardais, planetomis, stichijomis ir pan., neretai netgi suasmeninant kreipimosi priežastį – kaip *rūhāniyyāt* nurodant ligą, nelaimę ar asmenį. Čia išskyla ir anksčiau pateiktas pavyzdys

apie prieš sunaikinimą, kuris iš esmės (ir veikiausiai) turėtų būti aiškinamas kaip tam tikros negandos / ligos įveikimas.

Trisdešimt ketvirtame *Šams al-ma 'arif* skyriuje pateikiamos sudėtingos taisyklės, kaip išvesti „tarno“ vardą kiekvienai raidėi, pagrįstos abėcėlinėmis ir skaitmeninėmis manipuliacijomis su pačios raidės sudėtinėmis dalimis (raidėmis) ir jų skaitinėmis reikšmėmis. Al Būnis nurodo, jog, siekiant geriausios rezultato, į *rūhāniyyāt* reikia kreiptis šiais išvestiniais simboliais, o ne tiesioginiais vardais. Išskyla aliuzija į tai, jog Dievo šviesa – akina, o todėl įveikinant Jo galias (tarnus) būtina apsauginė – simbolinė – kalba.

Šiandieninė *Šams al-ma 'arif* (?) recepcija

XXI a. *Šams al-ma 'arif* jau išversta į anglų, indoneziečių, urdu ir persų kalbas, tad susidomėjimas šia knyga neišvengiamai auga. Ir nepaisant jos draudimo daugelyje islamiškų kraštų, išskyla klausimas – ar dar galima ją vadinti būniškąja *Šams al-ma 'arif*? Mano tikslas šįkart – ne lyginti akivaizdžius pradinio ir dabartinio veikalo skirtumus, bet po viduramžiais vykusių „korekcijų“, papildymų ir vis gausėjančio autorių rato, šių dienų „Saulė“ jau tampa neginčijamu juodosios magijos vadovėliu, į kurį – vardan komercijos ir populiarumo – papuola ir visa neokultinių bei abejotino patikimumo šiuolaikinių maginių praktikų medžiaga.

Nenuostabu, kad islamo pasaulyje *Šams al-ma 'arif* klausimu spekuliuojama įvairiomis fatvomis, o Al Azcharas teikia patarimus neskaityti šios „užkeiktos“ knygos,

nors aiškiai įvardyta dvejone prezidentuoja, jog demonizuotas buvo ne Al Būnio veikalas, o Kairo kapinėse palaidoto sufijaus gyvenimas ir *magnum opus* vis dar laukia deramo akademinio dėmesio: „Būtinai įsigykite originalias ir patikimas *Šams al-ma 'arif* kopijas. Taip pat rekomenduojama skaityti patikimiausius senus egzempliorius, kur pateikiamas originalus knygos tekstas. Turite saugotis bet kokių iškraipymų, paskelbtų naujausiuose leidimuose, ir neimti į rankas šių įtartinų kopijų“.⁹

Išvados

Glaustai apžvelgus Al Būnio talismanijos ypatumus paaiškėjo, kad jo aprašomas okultinis instrumentarijus atliepia antrąjį islamo okultinių mokslų raidos etapą, kai okultiniai mokslai nebesiejami su iš helėnų perimta gamtos filosofija, o tampa integralia sufijų mąstymo dalimi. Al Būnio talismanas įgauna daugiabriaunį metafizinį pavidalą ir aprėpia pagrindines sufijų plėtotas slaptaraštines formas: religines inkripcijas (Koranas, hadisai, Dievo vardai), raidžių mokslą, numerologiją ir gematriją. Maža to, talismanais kreipiamasi išimtinai tik į vienatinį Dievą ar jo tarnus, tad jie niekaip nebegali būti siejami su ikiislamane tradicija ar juodąja magija.

Trumpas *Šams al-ma 'arif* genezės,

9 تعرف علي رأي الأزهر في كتاب شمس الشيخ عمر الرفاعي المعارف. Prieiga per internetą: https://sheikhomarrafai.com/%d8%b1%d8%a3%d9%8a-%d8%a7%d9%84-%d8%a3%d8%b2%d9%87%d8%b1-%d9%81-%d9%8a-%d9%83%d8%aa%d8%a7%d8%a8-%d8%b4%d9%85%d8%b3-%d8%a7%d9%84%d9%85%d8%b9%d8%a7%d8%b1%d9%81/?fbclid=IwAR1_NnAkq4AwOBaEDcfzj2o8U4rOodUltqi_Fb1r-6fofm6WPZQKZkRRWs-8

paplitimo bei perrašinėjimo tradicijos aptarimas taip pat parodė, jog Al Būnio idėjų demonizavimą ir lig šiol gajas neteisingas interpretacijas lėmė būtent knygos kopijavimo, perdarymo ir iškraipytos autorystės procesai. Be abejo, prie to prisidėjo ir ilgus metus akademiniam pasaulyje tarpęs islamo okultinių mokslų svarbos sumenkinimas, polinkis juos priskirti juodajai magijai, laikymas iracionalia praktika, paplitusia tarp menkai išsilavinusių žmonių.

Šams al-ma 'arif populiarumas tarp viduramžių ir vėlesnių laikų aristokratijos bei inteligentijos, paties Al Būnio laikymas šventuoju, akivaizdus žinomumas tarp islamo mistikų paneigia ilgai gyvavusius prietarus, o pirminis knygos turinys tik įrodo ją buvus islamo misticizmo enciklopedija, o ne grimuaru ar magijos knyga. Nebent kalbėtume apie keliais šimtmečiais vėlesni transformuotą turinį ir visai kitą autorystę, bet tai jau visa kita tema.

Literatūra

- Al-Būnī, Šams al-ma 'arif. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyah, 2006.
- Dols, M. The theory of magic in healing. In E. Savage-Smith (ed.), *Magic and Divination in Early Islam (The Formation of the Classical Islamic World)*. Aldershot: Ashgate, 2004, p. 87–102.
- Fahd, T. *Le monde du sorcier en Islam*. Paris: Editions du Seuil, 1966.
- Gardiner, N. Forbidden knowledge? Notes on the production, transmission, and reception of the major works of Ahmad al-Buni. *Journal of Arabic and Islamic Studies*, 12, 2012, p. 81–143.
- Gardiner, N. From Ġāyat al-'akīm to Šams al-ma 'arif: Ways of Knowing and Paths of Power in Medieval Islam. *Journal of Arabic and Islamic Studies* 12, p. 81–143.
- Hamès, C. (ed.) *Coran et talismans: Textes et pratiques magiques en milieu musulman*. Paris: Karthala, 2007.
- Lory, P. *Science des lettres en islam*. Paris: Éditions Dervy, 2004.
- Kiseliova-El Marassy, I. (Ne)suprastasis islamo ezoterizmas: sufizmas ir kitos ezoterinės islamo srovės. *Ezoterizmo fenomenas. Tarp Rytų ir Vakarų*, sud. A. Beinorius. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 80–99.
- Kiseliova-El Marassy, I. Okultiniai mokslai, filosofija, teurgija: talismanijos apraiškos Suhravardžio išrakizme, *Sovijus*, T. 11, Nr. 1. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2023, p. 73–84.
- Melvin-Koushki, M. Gardiner, N. *Islamicate Occultism: New Perspectives*. Leiden: Brill, 2017.
- Melvin-Koushki, M. De-orienting the Study of Islamicate Occultism. *Arabica* 64/3-4, eds. Melvin-Koushki, M., Gardiner, N. Leiden: Brill, 2017, p. 287–295.
- Netton, I. R. *Allah Transcendent: Studies in the Structure and Semiotics of Islamic Philosophy, Theology and Cosmology* London-New York: Routledge, 2013.
- Porter, V., Saif, L., Savage-Smith, E. Medieval Islamic Amulets, Talismans, and Magic. *Companion to Islamic Art and Architecture* Oxford: Blackwell Publishing, 2017, p. 521–557.
- Saif, L., Leoni, F., Melvin-Koushki, M., Yahya, F. (eds.). *Islamicate Occult Sciences in Theory and Practice*. Leiden: Brill, 2020.
- Savage-Smith, E. Magic and Islam. Maddison, F. and Savage-Smith E. (eds), *Science, Tools and Magic* (2 vols.). The Nasser D. Khalili Collection of Islamic Art, 12. London/Oxford: Azimuth editions and Oxford University Press, I, 1997, p. 59–147.
- Savage-Smith, E. (ed.). *Magic & Divination in Early Islam*. Surrey: Ashgate Publishing, 2004.